

IV.A.18. VISITATIEVERSLAG

1563. 02 augustus - Verslag der visitatie van de parochiekerk van Brustem.

Op de 2e dag van augustus 1563 omstreeks 9 uur werd de parochiekerk van het Heilig Kruis en de Heilige Maria van Brustem bezocht (01), behorend tot het concilie van de heilige Trudo, in tegenwoordigheid van Johannes van Rotarius van Zonhoven, een Luikse geestelijke en Johannes van Colonvaulx als getuigen.

De heer en medebroeder Mattheus van Herckenroyde, priester-religieus verbonden aan het klooster van Averbode en pastoor van voornoemde parochiekerk van Brustem, heeft, bekleed met een superplie (02) en een stoel (03), eerst een koperen verzilverde vaas getoond, waarin een zilveren pixis (04) zat, bedekt met een zilveren hoofding, dat gewijde hosties bevatte om aan de zieken te brengen. Alles was nogal kostbaar. Ook een ander tinnen vaatwerk, op een aantal plaatsjes verguld, bevatte het heilig lichaam van Christus.

Ook toonde hij een zilveren vaas, waarvan de onderkant een tinnen of koperen voet bezat, die de olie voor de zieken bevatte.

Ook toonde hij twee andere vaten die bijeenhoorden. Het ene bevatte het heilig chrisma (05), het andere de olie voor de catechumenen (06), maar die moet gereinigd worden.

Ook toonde hij een zilveren schrijn (07) waarin de relieken (08) van de heilige Laurentius worden bewaard, zoals uit het opschrift blijkt. Het vaatwerk voor de sacramenten met de heilige voorwerpen worden bewaard in een ciborie (09), die heel prachtig bewerkt is.

Ook een verzegeld reliekschijn van de heiligen Cassianus en Laurentius, martelaren, zoals het vergulde houtwerk vermeldt. Ook een vergulde zilveren ciborie.

Tevens toonde hij twee kelken, de ene met zilveren kuip en koperen schacht met een koperen vergulde pateen (10); de andere is van koper en verzilverd met een passende pateen. Deze kelken behoren toe aan de kerk of de kerkfabriek. Deze twee kelken worden bewaard in een kist in de bestaande sacristie van de kerk. Ook een gebroken kelk uit lood.

Op het hoogaltaar had de eerwaarde abt van Averbode een schitterende kelk geschonken, die door een diefstal werd vervreemd met andere kelken van de kerk. De gemeenschap vroeg dat de abt hun een nieuwe zou bezorgen. Dezelfde abt verklaarde dat hij zich daartoe niet gebonden voelde, sedert hij eenmaal één geschonken had, die slecht bewaard was, zoals Petrus van Rhetus beweert, die de dienaar was van de ontvanger van Averbode's goederen en verbleef bij de heilige Trudo.

Ook werd een derde kelk vertoond, die naar men zegt, behoorde aan Bartholomeus Kempeners (11), maar dit staat niet vast volgens de gemeenschap. Het onderste deel met de pateen is van verzilverd koper, het bovenste deel is van zilver en wordt bewaard in het huis van de heer Bartholomeus.

Ook toonde hij 3 corporalen (12) met hun afzonderlijke beurzen (13), die nogal versleten waren en met hun eigen deksels, die prachtig waren. Ook toonde hij drie houten kaders om vrede te brengen, een grote, een middelmatige en een kleine in beschilderd glas.

Ook toonde hij drie kazuivels (14), een rood met bloemen versierd, een ander die erop geleek met bijbehorende alben (15), stalen, manipels (16) en cingels (17); van een ander zegt men dat ze toebehoorde aan het altaar van de H.Laurentius, gelegen in de kerk.

Ook toonde hij een ander groen kazuifel met bijbehorende albe, enz. Hij toonde een vierde zwart kazuifel bestemd voor de dienst van de overledenen, helemaal versleten met de albe en de andere toebehoren in dezelfde staat.

De gemeenschap beklagt er zich over dat het hoofdaltaar uit het bedrag van de grotere tienden geen enkel kazuifel bezit, dat ten minste deugdelijk is en overeenkomt met de luister van de kerk, terwijl hogergenoemde Petrus van Rhetus dit tegenspreekt, wanneer de gemeenschap hem vraagt er één te bezorgen.

Ook toonde hij een koormantel van rode kleur, kostbaar en uit velours. Ook een andere zwarte, helemaal versleten.

Ook toonde hij een mooi rood kazuifel uit velours met een gouden kruis, behorend tot de kapel van de H.Eucherius, met een stoel en een manipel, maar geen albe.

Ook toonde hij een beurs doorweven met goud- en zilverdraad, waarin een pixis wordt bewaard met gewijde hosties, om naar de zieken te brengen.

Ook toonde hij een ander kazuifel van zijde uit verschillende kleur met twee tunieken en andere toebehoren, ook een albe, een stola en een amict (18). Op het hoofdaltaar bevonden zich twee kleden, waaronder één lang en één versleten altaardoek; men moet zorgen voor betere. Ook is er een zwart linnen dekkleed. Er zijn geen andere altaarkleden die behoren tot het hoofdaltaar.

Ook toonde hij een missaal volgens de orde der premonstratenzers, behorend tot het hoogaltaar en dat kon er nog door.

Ook een graduale (19) geschreven op perkament, versleten en onsamenhangend. Ook een gebedenboek met morgen- en avondgebeden, in goede staat op perkament geschreven, maar slecht samengebonden, het moet hersteld worden.

Ook een psalmenboek, vele jaren geleden op perkament geschreven en op verschillende plaatsen versleten; men moet voor een ander

zorgen.

Zij bezitten geen processieboek. Zij bezitten geen Luiks rituale (20). Zij bezitten geen statuten. Zij bezitten geen brevierboek. Zij toonden een boek over de sacramenten, onlangs uitgegeven en in goede staat. Ook een gemeenschappelijke suppelie ontbreekt.

De kerk van Brustem is, zoals de pastoor beweert, volledig; zij heeft vier wekelijkse missen, inbegrepen de zondagsmissen en de missen op feestdagen. Zij bezit 550 communicanten.

De kerk behoort tot de geldelijke inzameling van de eerwaarde abt van Averbode, die aan dezelfde abdij toebehoort en jaarlijks, op de vastgestelde datum en op de gronden die kunnen bewerkt worden, 40 mud spelt en meer opbrengt. Zij bezit de tienden van de opbrengsten op bepaalde gronden die proportioneel zijn toegewezen en die vijftien gelijke delen of meer kunnen opbrengen.

De pastoor preekt op alle zondagen, om de veertien dagen legt hij het evangelie uit; hij gebruikt de "*glossa ordinaria*" met uitleg van hemzelf en veel anderen waaronder Nicolas de Orbellis.

Hij leest de getijden volgens het gebruik van de premonstranzers. In de 25 jaar waarin hij aan het hoofd van de parochie stond had er geen onderzoek plaatsgevonden.

In Brustem zijn er 3 priesters te weten: heer Bartholomeus Kempeners, heer Egidius van Brabant en heer Arnold Bauwens. Wat Bartholomeus betreft, zegt men dat hij ongerept was van levenswandel, maar hij heeft een meid, een zekere Elisabeth Clouri van Brustem; men zegt van haar dat ze te doen heeft met heer Egidius van Brabant, die met de voornoemde heer Bartholomeus samenwoont. Men zegt dat hij met dezelfde meid de goederen van hogervermelde heer Bartholomeus op merkwaardige wijze heeft verkwist.

Heer Arnold Bauwens (21) verzorgt zijn huishouding en heeft sedert korte tijd een meid, van wie men zegt dat ze eerbaar is. Van beiden zegt men dat ze regelmatig kroegen bezoeken met leken en met hen stevig drinken.

De heer Bartholomeus heeft 2 wekelijkse missen die hij door waarnemers laat opdragen. De heer Egidius zegt dat hij op de lijst staat en met een jonge man, Willem van Eymeren, als helper, bedient hij op het Nicolaasaltaar 2 missen.

Meester Willem Tutelers, 'n verbonden geleerde, is een schoolmeester, die de jeugd de kleine catechismus leert, die te Luik is gedrukt, evenals het evangelie en het epistel op zon- en feestdagen. Op de andere dagen leert hij de grammatica van Despauterius (22) en anderen. Hij heeft te klagen. Ofschoon gedurende 18 jaar tot nu toe, dat hij de jeugd in dit dorp onderwijst, het boek met belastingen werd betaald, wordt hij nu door de gemeente gedwongen het zelf te betalen en toch moet hij tegen een geringere prijs de dorpsjeugd onderwijzen. De-

zelfde man, is naar het oordeel van de pastoor een achtenswaardig man, enz.

De minderbroeders van Sint-Truiden, de karmelieten van Tienen, de augustijnen uit Hasselt, de predikheren van Maastricht zijn regelmatig in bedoelde streek, doen hun rondgang en preken.

In de kerk zijn verschillende altaren, zoals het altaar van Nicolaas, het altaar van de H.Laurentius, het altaar van de Heilige Maagd Maria, het altaar van Maria-Magdalena. Er is nog een dienst op het hoofdaltaar.

In het dorp is er een kapel van de H.Eucherius. Een kapel van de H.Maagd Maria in Neerhem, van wie de taken en deugdelijkheid vaststaat door een opschrift.

Ook is er nog één, die naar men zegt tot het grondgebied behoort, te Natenbamp in het gebied van de heer van Duras, die naar men zegt, behoort tot het klooster van de broeders in Zepperen. Deze kapel wordt gewoonlijk niet opgeschreven.

Voor alle altaren zijn ornamenten voorzien behalve het altaar van Maria en Laurentius, waarvoor geen kelk voorradig is. Maar voor de andere versieringen zijn voorzieningen getroffen, tenzij deze zaken versleten zijn en vernieuwd moeten worden. Het altaar van Laurentius heeft een missaal nodig en een kelk. Het altaar van Maria-Magdalena heeft een dubbele versiering met een kelk, deels uit goud en deels uit verguld zilver met een zilveren pateen die verguld is.

Ook is er een broederschapsgilde, die hun gezongen mis hebben op elke zaterdag ter ere van de H.Maria. De voormannen ervan zijn Johannes Nijs en Laurentius Reneri.

De kerk bezit een kerkfabriek waarvan de mombers zijn Arnoldus Valtheri en Johannes van Brabant. De waarde is 24 schepels (23), één vat (24) en 9 florijnen, 17 stuivers en 11 solidi van St-Truiden.

Van het hospitaal en de tafel van de H.Geest zijn de mombers Johannes van Intbrouck (25) en Arnoldus Valtheri alsook Erardus Stevens (26). Zij verkrijgen 192 schepels tarwe en 4,5 vaten tarwe. Tevens tot nu toe 10 Tiense korenzakken (27) en in geld 27 gulden, 11 stuivers en 6 solidi van St-Truiden.

De mombers van de kapel van Neerhem zijn meester Willem Tutelers en Laurentius Reneri (28). De opbrengst is zoals op het opschrift.

Hij kent geen kettters of mensen die ervan verdacht zijn in de parochie, behalve dat 3 jaar geleden er een zekere man van adel was, een zwager van de heer (29), die hier verblijf hield. Die had de gewoonte vele woorden, die met ketterij te maken hadden, te uiten, maar nadat hij door de pastoor was aangemaand geen woorden van die strekking meer uit te spreken, trok hij weg over de Maas. Het heertje wordt Arnoldus Spe genoemd.

Ludovicus Bailhe (30) heeft op het laatste paasfeest en op ve-

le andere feesten niet gebiecht bij zijn pastoor en ook niet gecommuniceerd. Hij weet niet of hij elders te communie is geweest, nochtans had hij geen toestemming van de pastoor. Anderen hebben nagelaten te biechten alsook te communiceren wegens de excommunicatie waarvan ze niet konden bevrijd worden wegens hun armoede. Men vernoemt de minderbroeders en ander religieuzen, die beweren dat ze de macht hebben om de geëxcommuniceerden te ontheffen op het paasfeest en om aan dezelfde het lichaam van Christus aan te reiken.

Men zegt van Herebertus Castermans dat hij sedert enkele maanden 's nachts de heer Arnold Bauwens heeft lastig gevallen tot bloedens toe met verwondingen. Dezelfde Herebert zegt dat hij de tienden voor de bouwgronden niet heeft betaald. Men zegt dat ooit Lambertus Ouvrex, van wie meester Lambertus en Matthias Ouvrex onder anderen erfgenamen zijn, een som geld ontvangen heeft om een kapel te bouwen op een plaats nabij Fraxina. Die heeft hij niet laten bouwen. De geldsom kent hij niet. Hij heeft geen kapel laten bouwen en men zegt dat hij enige bomen heeft ontvangen voor voornoemde kapel. Tijdens zijn leven heeft Johannes Rega, van wie de erfgenaam Laurentius Rega is met zijn mede-erfgenamen, ook een bepaald aantal geldstukken ontvangen had om voornoemd gebouw op te trekken.

Hij beweert dat er in zijn parochie veel godslasteraars zijn, wanneer ze dronken zijn, anders waren ze niet gewoon god te lasteren of te vloeken.

Jacobus van Brabant, een weduwnaar en pachter, heeft een slechte naam gekregen in verband met onbeheerstheid met een zekere Maria Famale, zijn dienstmeid. Er zijn vele luie helpers aan de oogst, onrustige en luie mensen, waarvan men het aantal moeilijk kan opsommen.

Er was een vete tussen Johannes Vrancken en Johannes Valtheri samen tegen meester Lambertus Ouvrex en Arnoldus van Loen, die zo diep was ingeworteld dat Arnoldus van Loen hierdoor is vermoord.

Margaretha, de dochter van een zekere Crybeck van Borlo, die nu te Brustem verblijft, had in het geheim contact met Johannes Mewis, die haar na een vertrouwensrelatie erkende en haar kroost heeft opgenomen. Daarna heeft dezelfde Johannes haar verlaten en met een andere vrouw uit St-Truiden een contract gesloten in Schurhoven. De pastoor in Schurhoven heeft ze geppeld.

De kerk is beschadigd op het dak, zowel in het schip als in het koor en ze moet nodig hersteld worden, omdat de dekplaten versleten zijn volgens de inwoners. De steunberen van de kerkmuren buiten moeten hersteld worden; de klokken zijn goed en veilig opgehangen. Er zijn er vier.

Het kerkhof is goed afgesloten, daarin laat men in het vervolg geen dieren meer binnenbrengen, maar wel mag er gehoid worden. De mombers van de kerkfabriek moeten de inkomsten van de kerk of van het gebouw innen.

- 01.-De vermelding "*ecclesia sanctarum Crucis et Marie*", zal wel een vergissing zijn. De patroon van Brustem is Laurentius. Aldus ook vermeld in 1489 en 1492.
- 02.-Superplie: wit linnen koorhemd.
- 03.-Stool: lange, smalle, om de hals gaande bandstrook, door de priester gekruist op de borst, door de diaken schuin over de linkerschouder gedragen.
- 04.-Pixis: een gesloten doos met hostie voor de monstrans.
- 05.-Chrisma: zalfolie bij het doopsel, het vormsel en het oliesel, enz. gebruikt.
- 06.-Catechumeen: leerling die catechismusles ontvangt om zich tot het doopsel voor te bereiden.
- 07.-Schrijn: relikwiekast.
- 08.-Reliek: overblijfsel van een heilige of gelukzalige.
- 09.-Ciborie: een met een deksel gesloten kelk.
- 10.-Pateen: gouden of vergulde kleine schaal, die de kelk bedekt en waarop de hostie ligt.
- 11.-Bartholomeus Kempeners: priester die te Brustem woonde; stadhouder van de Brustemse leenzaal in 1542.
- 12.-Corporale: wit linnen doekje waarop de hostie rust.
- 13.-Beurs: versierd vierkant foedraal voor het corporale.
- 14.-Kazuifel: opperkleed van een priester in de mis.
- 15.-Albe: wit tot op de voeten afhangend koorhemd.
- 16.-Manipel: strookvormige doek door de priester tijdens de mis aan de linkerhand gedragen.
- 17.-Cingel: gordel van een geestelijke.
- 18.-Amict: vierkantige witte schouderdoek, die de priester onder de albe draagt.
- 19.-Graduale: boek met de gradualen en andere gezangen.
- 20.-Rituale: voorschrift volgens welk plechtige kerkelijke handelingen worden verricht.
- 21.-In de lijst van het schouwengeld uit 1576 staat: "*heer aert bouwens 2*" vermeld in een woning naast Conraert Bruijnincx en dichtbij de pastorie.
- 22.-Despauterius of Jan de Spouters (ca. 1460-1520) gaf een Grammatica uit te Parijs in 1512.
- 23.-Schepel: inhoudsmaat voor droge waren, nl. 1 dal.
- 24.-Vat: vochtmaat van 1 hl.
- 25.-Johannes Van Intbroeck stond op de schouwenlijst vermeld als: "*jan van entbroeck 6*".
- 26.-Erardus Stevens staat op de schouwenlijst uit 1576 vermeld als: "*eraert stevens 4*".
- 27.-Meester Willem Tuteleers en Laurentius Reneri stonden vermeld als "*mester willem tutelers 3*" en "*leys reynerts 4*".
- 28.-Korenzak: inhoudsmaat, gewoonlijk 100 kg.
- 29.-De dorpsheer Herman Eys, genaamd Buesdaal, had hij de helft van Brustem verkocht aan zijn zwager Arnold Spee van Aldenhof, echtgenoot van zijn zuster Mechtilde van Eys.
- 30.-Er was een Louis Baelge van Aelst gehuwd met Maria Bruynincx, d.v. Jan Bruynincx en Maria Striels.